

УДК 342.725(=18)(497.115)"1945/1969"

81'272(497.115)"1945/1969"

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2026.2.vuk.107-138>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 21. 5. 2026.

Прихваћен/Accepted: 14. 8. 2026.

Игор Вукадиновић

Балканолошки институт САНУ

vukadinovicigor3@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7496-1128

Питање статуса и употребе албанског језика на Косову и Метохији током комунистичке власти, 1945–1969*

АПСТРАКТ: У раду је анализиран политички и друштвени положај албанског језика на Косову и Метохији током прве две и по деценије комунистичке владавине у Југославији. Истраживање је засновано на документима из Архива Југославије, Државног архива Србије, Архива Косова, Централног државног архива Албаније, Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије, као и осталих релевантних извора. Оно показује да је, супротно тези о неравноправности, која је истицана у појединим истраживањима, албански језик у овом периоду уживао уставну и законску равноправност са српским језиком на Косову и Метохији, а да су власти настојале да повећају његову званичну употребу. Након Брионског пленума 1966. питање језика у покрајини је коришћено као средство политичког притиска који су албански комунисти вршили како би додатно ојачали своје позиције у држави.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југославија, Косово и Метохија, албански језик, језичка права, национална равноправност, Фадил Хоџа

* Рад је настао као резултат рада у Балканолошком институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2025. години, број: 451-03-33/2026-03 од 5. 2. 2026. године.

Увод

Питање статуса и употребе албанског језика у социјалистичкој Југославији неретко је било предмет контроверзи. Ову тему су пласирали албански комунистички функционери приликом отварања осетљивих међунационалних питања на Косову и Метохији током педесетих и шездесетих година. Посебно је значајно отварање ове теме у периоду 1966–1969. године, док је у Југославији био актуелан спор око назива и статуса српско-хрватског, односно хрватског књижевног језика.¹ Председник Скупштине Косова и Метохије Фадиљ Хоџа (алб. Fadil Hoxha) тада је износио тврдње о неправној албанског језика и његовом лошем третману у уставним актима. Ово питање је потом постало део расправе о политичком положају Албанаца и аутономних покрајина у Србији приликом уставних промена.²

Расправа је пренета и на поље историјске науке. Британска историчарка Миранда Викерс је у синтези посвећеној историји Косова и Метохије *Between Serb and Albanian: History of Kosovo* изнела тезу о неправној албанског језика у Југославији под комунистичком влашћу. Описујући политичку ситуацију у области током педесетих година, Викерс је навела следеће: „Албанском језику није био признат равноправан статус са српско-хрватским језиком.“³ Други британски историчар који се бавио историјом Косова и Метохије, Ноел Малколм, заузео је супро-

-
- 1 Језичко питање у Југославији актуелизовано је 1967. године, када је осамнаест водећих научних и културних установа из Хрватске, уз прећутну подршку дела хрватског комунистичког руководства објавило „Декларацију о хрватском књижевном језику“. Поруке из овог документа, званично усмерене на „заштиту“ хрватског језика и националног идентитета, биле су у складу са атмосфером у земљи у периоду након Брионског пленума, прожетом партијским порукама о борби против „југословенског унитаризма“ и „великосрпског шовинизма“. Слободан Селинић, *Србија и језички сукоб у Југославији 1967. године* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2017); Stjepan Babić, „Bakarić i hrvatski književni jezik“, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 56, br. 3 (2009), 115–120.
 - 2 Архив Југославије (АЈ), Савез комуниста Југославије – СКЈ (507), Комисије за међунационалне и међурепубличке односе, XXIIIА–К.3/1, Стенографске белешке са седнице Комисије за међунационалне и међурепубличке односе 21. септембра 1967, 46
 - 3 Miranda Vickers, *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo* (New York: Columbia University Press, 1998), 156–158.

тан став. Према њему, обезбеђивање језичке равноправности након Другог светског рата је, уз поништавање тековина међуратног насељавања Срба на Косово и Метохију, представљало кључну разлику између односа комунистичког режима према албанском питању и политике власти Краљевине Југославије.⁴

Још оштрији став од Миранде Викерс заузео је албански филолог и историчар Јусуфа Буџови. У трећем тому књиге *Kosova. Volume 3: From Occupation to International Protectorate*, описујући политичке промене у покрајини током шездесетих година, он је навео: „Од 1968. године албански се уводи као наставни предмет у школама.“⁵ Буџови је овом тврдњом индиректно поручио да се до те године албански није изучавао као наставни предмет у југословенским школама.

Оптужба да је комунистичка власт у Југославији нарушавала језичка права Албанаца популаризована је и кроз научни чланак пољског истраживача Томаша Камуселе „Идеја косовског језика у југословенској језичкој политици“.⁶ Иако се у тексту чланка не може пронаћи извор или аргумент који би подржао тезу о плану за стварање „косовског језика“, сам наслов рада имплицира да је идеја „косовског језика“ постојала и да је била део државне политике. На тај начин се имплицитно сутерише да је југословенски режим у одређеном периоду развијао план да путем језичке политике доведе до одвајања југословенских Албанаца од њихових сународника из Албаније.

4 Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History* (New York: New York University Press, 1998), 314. О положају Албанаца и школском систему у Краљевини Југославији видети: Божица Славковић Мирић, „Школовање албанске националне мањине на Косову и Метохији“, у *Између слободе и ѿескобе: Националне мањине у Југославији*, ур. Божица Славковић Мирић, Милана Живановић, Давор Стипић (Београд: ИНИС, 2024), 157–204; Božica Slavković Mirić, „A Glance into the Everyday Life of the Albanian National Minority in Kosovo and Metohija, 1929–1941“, in *Lost in the Kaleidoscope: National Minorities in Yugoslavia*, eds. Božica Slavković Mirić and Enes S. Omerović (Beograd: INIS, 2024), 361–400; Ранко Пејић, „Школство у Југославији 1918–1985“, у *Југословенска држава 1918–1998*, ур. Ђорђе Пиљевић (Београд: Институт за савремену историју, Институт за новију историју Србије, Војноисторијски институт, Подгорица: Историјски институт Црне Горе, 1999), 585–593.

5 Jusuf Buxhofi, *Kosova. Volume 3: From Occupation to International Protectorate* (Houston: Jalifat Publishing, 2017), 386.

6 Tomasz Kamusella, „The Idea of a Kosovan Language in Yugoslavia’s Language Politics“, *International Journal of the Sociology of Language*, 242 (2016), 217–237.

Поменути радови настоје да створе слику о неравноправности албанског језика у Југославији до друге половине шездесетих година. Тумачење положаја језика део је шире интерпретације историје Косова и Метохије, према којем су Албанци у покрајини „за време Ранковића” били изложени националној дискриминацији. Историјски извори и новија истраживања, међутим, пружају другачију слику о положају албанског становништва на Косову и Метохији током првих деценија након Другог светског рата.⁷ У том контексту, питање статуса и употребе албанског језика представља један од значајних показатеља за разумевање ове теме.

*Питање употребе језика током успостављања
косовско-метохијске аутономије*

Однос комунистичких власти према албанској националној мањини у Југославији илуструје и чињеница да је прво редовно заседање Народноослободилачког одбора Косова и Метохије 8. јула 1945. године започето обраћањем председника овог тела Мехмета Хоџе (алб. Mehmet Hoxha) на албанском језику.⁸ У Призрену су у фебруару 1945. године почеле да излазе прве новине у Југославији на албанском – *Rilindja* (*Прејорог*). Као орган Народног фронта новоформиране косовско-метохијске аутономије и главна издавачка кућа у области, *Rilindja* је у наредном периоду проширила своју делатност на објављивање периодичних културних и научних часописа на албанском.⁹

7 О положају Албанаца у социјалистичкој Југославији видети: Игор Вукадиновић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)* (Београд: Балканолошки институт САНУ, 2021); Миомир Гаталовић, *Косово и Метохија у државној политици Југославије 1958–1965*. (Београд: Институт за савремену историју, 2016); Миомир Гаталовић, *Бурна времена: Косово и Метохија у државној политици Југославије 1966–1969* (Београд: Институт за савремену историју, 2018); Петар Ристановић, *Косовско питање (1974–1989)* (Нови Сад: Прометеј, 2019). Душан Бојковић, *Албанско питање и стварање социјалистичке Југославије 1945* (Београд: Фондација Александар Невски, ИП Принцип, 2022); Zoran Janjetović, *Konfrontacija i integracija: Nacionalne manjine u Srbiji 1944–1964* (Београд: INIS, 2022).

8 Његов говор је на српски преводио члан Извршног одбора Бошко Чакић. *Narodni odbor Autonomne kosovsko-metohijske oblasti 1943–1953. Osnovni materijali sa zasjedanja*, Priština: NO AKMO, 1955, 19–20.

9 AJ, 507, XVIII, Комисија за националне мањине, K.9/22, 4.

Три месеца после *Rilindje*, почео је да излази и часопис *Zani i Rinis* (Глас омладине), намењен омладини Косова и Метохије, пре свега студентима и средњошколцима. *Zani i Rinis* је од 1953. године имао статус илустрованог часописа који обрађује културно-забавне теме.¹⁰

Један од главних приоритета нових власти на Косову и Метохији након Другог светског рата представљало је отварање школа с наставом на албанском.¹¹ У циљу обезбеђивања учитеља за отварање оваквих школа, комунисти су предузимали бројне мере, попут ослобађања војних обавеза бораца који су имали компетенције за учитељски посао и задржавања учитеља из школског система фашистичке „Краљевине Албаније”.¹² Ова политика подразумевала је да држављани Албаније, који су се на Косово и Метохију населили током окупације како би радили у школском систему „Краљевине Албаније” остану на својим радним местима.¹³

Поред поменутих мера, нова власт је иницирала долазак додатног наставног кадра из Албаније, што је у једном тренутку довело до спора унутар Привремене Владе Демократске Федеративне Југославије. Након што је најутицајнији албански функционер у Комунистичкој Партији Југославије Фадил Хоџа у Тирани постигао договор с лидером Албаније Енвером Хоџом о доласку нових група учитеља из Албаније, Извр-

10 Исто, 6–7.

11 Душан Бојковић, „Албанска мањина и просветна политика југословенске државе на Косову и Метохији 1945”, у *Између слободе и тескобе: националне мањине у Југославији*, ур. Божица Славковић, Милана Живановић и Давор Стипић (Београд: ИНИС, 2023), 297–342; Dragomir Bondžić, „Učitelji u multietničkim sredinama: primer Kosova i Metohije 1945–1950”, у *Obrazovanje i uloga učitelja u srpskom društvu kroz istoriju (XVIII–XX vek). Zbornik radova sa međunarodnog naučnog stručnog skupa održanog 15. novembra 2008. u Somboru*, ур. Mira Lončarević (Sombor: Pedagoški fakultet, 2009), 21–30; Veljo Tadić, „Education and Cultural Transformation of Kosovo”, у *Kosovo, Past and Present*, ed. Gordana Filipović (Belgrade: Review of International Affairs, 1989), 197–208.

12 Игор Вукадиновић, „Просветна политика Краљевине Албаније на Косову и Метохији током Другог светског рата”, *Токови историје* 29, бр. 1. (2021), 125–128.

13 Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH), Këshilli i ministrave (490), v. 1945, d. 15, Njoftim i Ministrisë së Punëve të Jashtme, mbi dhënien e udhëzimeve për riadhesimin e kosovarëve me nënshtetësi shqiptare që ndodhen në Jugosllavi, 6. 10. 1945; Enver Hodža, *Titoisti* (Tirana: 8 Nentori, 1982), 86–87.

шни одбор Косова и Метохије је током лета 1945. од југословенске владе званично затражио реализовање овог плана.¹⁴

Предлогу се успротивило Министарство иностраних послова Југославије, у којем су током 1945. још увек били запослени људи из пред-ратног система Краљевине Југославије. Министарство је сматрало да „из принципијелних разлога” није исправно дозволити да страни државља-ни буду запослени у југословенској државној служби.¹⁵

Ипак, под притиском партије, став Министарства иностраних послова је игнорисан; нови група од неколико десетина учитеља из Албаније се ускоро доселила на Косово и Метохију и у Македонију, како би се запослили у албанским школама.¹⁶ Случај довођења учитеља из Албаније представља једно од сведочанстава о томе колико је комунистички режим од почетка био усмерен на јачање положаја Албанаца у Србији. Претходни потези представљали су и реализацију партијских докумената КПЈ из периода 1939–1940. године, у којима је истицано залагање за остваривање свих културних и политичких права Албанаца на Косову и Метохији.¹⁷

Убрзани развој албанског образовања у области видљив је кроз податке о смањивању неписмености. На првом цenzусу након Другог светског рата, на Косову и Метохији је регистровано 62,5% неписменог становништва, при чему је међу Албанцима тај проценат био још већи. До 1971. године, неписменост у покрајини је готово преполовљена, и те године износила је 32%.¹⁸

14 Дипломатски архив министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСПРС), ПА–1945, Албанија, ф. 1, д. 9, Социјално-културна политика, Допис Народноослободилачког обласног одбора КиМ Националном комитету ОЈ – пове-реништву за просвету, 2. март 1945; Veton Surroi, *Fadil Hoxha në veten e parë: me shënime dhe parathënie të Veton Surroit* (Pristina: Koha, 2010), 281–282.

15 ДАМСПРС, ПА–1945, Албанија, ф. 1, д. 9, Социјално-културна политика, Допис Народноослободилачког обласног одбора КиМ националном комитету ОЈ – пове-реништву за просвету, 2. 3. 1945.

16 АЈ, Комитет за школе и науку при Влади ФНРЈ (315), ф. 3, а. ј. 883.

17 Вукадиновић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)*, 39–40; Dušan Bojković, „Jedan nepoznat dokument Komunističke partije Jugoslavije o nacionalnom pitanju u Makedoniji, Crnoj Gori i na Kosovu”, *Istorija 20. veka* 34, br. 1 (2016), 181.

18 Процес описмењавања становништва на Косову и Метохији под комунистичком влашћу упоредив је са овим процесом у Централној Србији између два светска рата.

Равноправност албанског језика била је саставни део основних аката аутономије Косова и Метохије. У Закону о установљењу Аутономне Косовскометохијске Области,¹⁹ који је усвојила Скупштина Србије 3. септембра 1945, истакнута је „равноправност језика свих народности” у овој области.²⁰ У првом статуту Аутономне Косовскометохијске Области из 1948. године је наведено је да се „српски и албански језик употребљавају равноправно у свим државним службама у Аутономној косовско-метохијској области”, као и то да се „поступак пред судовима води на српском, односно на албанском језику”.²¹ Језици осталих мањинских националних заједница, попут ромског и турског, нису били споменути у статуту, нити су ове заједнице остваривале мањинска права у првом послератном периоду.

Записници са седница и формална преписка Обласног народног одбора и Извршног одбора Косова и Метохије претежно су вођени на српском. Кореспонденција обласних органа власти са републичким и савезним органима власти у потпуности је била на српском. С друге стране, албански функционери су на седницама органа власти често говорили на албанском. Важнија званична документа у области су састављана на оба језика, углавном у одвојеним публикацијама.²² Некад је предста-

У оба случаја, неписменост је у периоду од две деценије пала са скоро две трећине на око једну трећину укупне популације. АЈ, фонд 319, Савезни савет за образовање и културу, ф. 31, Остварени развој образовања и културе у САП Косово и основне пројекције развоја до 1975. године, Приштина 1970, 26; Hivzi Islami, „Nepismenost u današnjem kosovskom selu”, *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, br. 77–78 (1982) 219–232.

- 19 Назив „Аутономна Косовскометохијска Област” у раду се користи према тренутном правопису српског језика, док је у оригиналним изворима реч „косовско-метохијска” писана малим почетним словом у називу области. – прим. И. В.
- 20 „Закон о установљењу и устројству Аутономне косовско-метохијске области”, *Службени гласник Србије*, 1945, број 28, 9. 9. 1945, док. 235, 426.
- 21 АЈ, Канцеларија Маршала Југославије – КМЈ (836), II-5-a-2/16, Статут Аутономне косовско-метохијске области у Народној републици Србији; *Сыйашии Ауиономне косовско-метохијске обласии у Народној Републици Србији* (Приштина: Прогрес, 1949), 6; *Narodni odbor Autonomne kosovsko-metohijske oblasti 1943–1953* (Priština: Narodni odbor Autonomne kosovsko-metohijske oblasti, 1955), 284.
- 22 Друштвени план АКМО за 1955. годину објављен на албанском језику: *Propozimi i planit shoqneuer te Krahines Autonome te Kosove-Metohis per vjetin 1955* (Priština: M. Popović, 1955).

вљање оваквих докумената на седницама власти вршено на оба језика; текст предлога буџета Аутономне Косовскометохијске Области (АКМО) за 1948. на седници обласног Извршног одбора је прочитан и на српском и на албанском језику.²³

Афирмација албанског језика у новој држави дешавала се и на културном плану, што је такође било повезано с формирањем територијалне аутономије.²⁴ Професионално Обласно позориште у Приштини, са српском и албанском сценом, почело је са радом 1949. године, а 13. новембра исте године одржана је премијера прве представе на албанском језику.²⁵ У Приштини је 1949. године почео да излази књижевни часопис на албанском *Jeta e re* (*Нови животи*), први таквог типа у Југославији. Часопис је излазио у двомесечним свескама, а током прве 23 године постојања главни уредник је био Есад Мекули.²⁶ Почетком педесетих година, у Југославији је деловало 16 албанских културно-уметничких друштава са 1840 чланова.²⁷

Важан корак за развој албанске културе у Југославији учињен је оснивањем научног часописа *Përparimi* (*Напредак*) у Приштини 1955. године. Замишљен као часопис за културу и науку, лист је посвећивао велику пажњу питањима лингвистике и граматике албанског језика, књижевности и историје, али и осталих научних дисциплина.²⁸ Већина истакнутих

23 Архив Косова (АК), фонд Обласни народни одбор АКМО Приштина, Записници и материјали са 1, 2. и 3. редовног заседања, 1947/1948, к. Записник са 3. редовног заседања ОНО АКМО одржане 23–24. маја 1948.

24 Ljubiša Stojković, Miloš Martić, *Nacionalne manjine u Jugoslaviji* (Beograd: Rad, 1953).

25 Petrit Imami, „Razvoj kulture, prosvete i nauke Albanaca u Jugoslaviji”, *Javniservis.net*, 16. 11. 2021, datum pristupa 24. 6. 2026, <https://javniservis.net/sekcije/kultura/razvoj-kulture-prosvete-i-nauke-albanaca-u-jugoslaviji/>

26 На страницама *Jeta e re* у одломцима је објављен први роман написан од стране југословенског Албанца – „Кад грожђе почне да зри” Синана Хасанија из 1957. године; Aleksandar Nejman, „Dvadeset pet godina časopisa „Jeta e re”, *Kultura – časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, br. 27 (1974), 208–210.

27 Зоран Јањетовић, „(Не)доследни (интер)национализам: Комунистичка партија Југославије и националне мањине 1941–1948”, у *Између слободе и њескоде: Националне мањине у Југославији*, ур. Божица Славковић, Милана Живановић и Давор Стипић (Београд: ИНИС, 2023), 268.

28 Rexhep Ismajli, *Leksiku i përveçëm i Revistës "Përparimi" 1955-1968* (Priština: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2018); „Fjala e redaksis”, *Përparimi reviste kulturore*, 1-2 (1955), 3–4.

припадника настајуће албанске интелигенције у Приштини је крајем педесетих и почетком шездесетих година објављивала радове у овом часопису – историчар Али Хадри, социолози Хајредин Хоџа и Фехми Агани, књижевни критичари Хасан Мекули и Вехап Шита, етнолог Кадри Хаљими и Марк Краснићи, педагог Јашар Реџепагић, филолог Антон Чета и многи други. Часопис је објављивао и радове српских и југословенских аутора, али су сви чланци морали да буду објављени на албанском. У часопису су текстове објављивали и утицајни политичари, попут председника Владе Босне и Херцеговине Родољуба Чолаковића, потпредседника Извршног већа Косова и Метохије Џавита²⁹ Ниманија (алб. Xhavit Nimani) и председника покрајинске скупштине Косова и Метохије Станоја Аксића.

Од свих публикација на албанском, највећи тираж током педесетих година имао је часопис *Pioneri* (Пионир), намењен деци у узрасту пионира. Лист је излазио једном месечно и продаван је у тиражу од око 16.000 примерака.³⁰ Поред публикација са политичким, културним и забавним садржајем, постојао је посебни месечни часопис посвећен здрављу и здравственом просвећивању – *Shëndeti* (Здравље), који је издавао Обласни хигијенски завод.³¹

Иако је 1951. године дошло до признавања права турске националне мањине, у статуту Аутономне Косовскометохијске Области из 1953. поново су српски и албански наведени као једини језици у равноправној употреби у области.³² Изостављање турског језика из статута могло би се тумачити и као бирократски превид, али по свему судећи представљало је резултат отпора који је део албанских функционера имао према признавању националних права турској мањинској заједници у области.³³

29 На албанском се ово име изговара „Џавит“, док је у српској језичкој пракси присутно и „Џавид“.

30 АЈ, 507, XVIII, Комисија за националне мањине, К.9/22, Листови и часописи на језицима националних мањина у НР Србији 1959. године.

31 АЈ, 507, XVIII–К.9/22, 7.

32 У свим званичним документима до 1968. године, албански језик називан је „шиптарски“, а Албанци „Шиптари“; *Сйајйуи Ауџономне косовско-метохијске областии* (Приштина: М. Поповић, 1956), 4.

33 Igor Vukadinović, „The Question of National Identity and the Immigration of Kosovo Muslims to Turkey during the Yugoslav Communist Regime“, *Politics, Religion & Ideology* 24, 2 (2023), 224–241.

У уставима Југославије из 1946. и 1953. године равноправност језика и слободна употреба матерњег језика пред судовима била је зајемчена свим припадницима националних мањина у земљи.³⁴ За разлику од других уставних права у Југославији под комунистичком влашћу, која су најчешће грубо кршена (слобода говора, слобода штампе, слобода вероисповести, слобода политичког организовања...), одредбе о језичкој равноправности мањина су у случају косовскометохијских Албанаца углавном биле поштоване у пракси.

Колико су тезе о политичкој дискриминацији албанског језика током првог послератног периода неутемељене, показује и податак да је од 1946. до 1958. у области издато 225 школских уџбеника на албанском, у укупном тиражу од 2.208.697 примерака. Остале публикације на албанском у истом периоду издате су у тиражу 1.476.600 примерака.³⁵

*Језичка политика током отварања
„мањинског питања” 1958–1966*

Прво значајније покретање теме језика у области десило се у другој половини педесетих година, када је савезни партијски врх отворио такозвано „мањинско питање”. При Централном комитету савезног нивоа партије 1957. године формирана је Комисија која је имала задатак да прати политички, економски и друштвени положај припадника националних мањина у Југославији.³⁶ Ова тема се нашла на дневном реду неколико седница највиших партијских органа Србије и Југославије. Највећа пажња савезног руководства и Комисије за националне мањине посвећена је управо положају Албанаца на Косову и Метохији.³⁷

Охрабрени политиком савезног партијског врха, обласни руководиоци су предузели кораке у циљу додатног јачања албанских пози-

34 Устав Федеративне народне републике Југославије, (Београд: Службени листи ФНРЈ, 1946); Устав Федеративне народне републике Југославије. Уставни закон од 13-I-1953 са свим изменама и дојунама – Устав од 13-I-1946 (делови који нису укинута) – Уставна начела о судовима, (Београд: Службени листи ФНРЈ, 1958).

35 АЈ, 507, XVIII–К.9/28, Издавачка делатност на језицима националних мањина.

36 АЈ, 507, III/68, Записник са седнице Извршног комитета ЦК СКЈ, 24. 1. 1957.

37 АЈ, 507, XVIII–К.1/1, Стенографске белешке и записник са састанка Комисије за националне мањине, 28. 2. 1957, 4–10.

ција на Косову и Метохији. Извршно веће Косова и Метохије је 1958. донело „Упутство о употреби албанског језика у области”, које је прописало да сва правна акта у области, укључујући и акта привредних организација, морају бити написана и на албанском језику. Упутство је садржало и наредбу да сви службеници у већински албанским општинама морају да знају албански, а предузете су и мере како би се Упутство спровело у дело. Финансијска издвајања за дотирање издавачке делатности на албанском језику у АКМО су током 1958. биле duplo већа него претходне године, а новине *Rilindja* су 29. новембра 1958. постале дневни лист.³⁸

У наредном периоду вршен је притисак на српске службенике у обласној бирократији да науче албански. Према Рајку Видачићу, шефу Управе државне безбедности на Косову и Метохији средином шездесетих, председник Извршног већа АКМО од 1945. до 1963. Фадиљ Хоџа често је критиковао српске функционере који нису знали албански.³⁹ Не скривајући незадовољство када открије да неко не говори албански, он је користио утицај који је имао као први човек обласне извршне власти да подређене српске службенике шаље на курсеве похађања албанског. Једном приликом је 1962. партизанским првоборцима с Косова и Метохије поручио: „Ако мислите да на Косову заједно живимо научите албански.”⁴⁰

Остали извори из овог периода уклапају се са тврдњама Рајка Видачића. Колико је језичко питање било важно за Фадиља Хоџу сведочи и материјал са седнице Обласног већа Народног одбора Косова и Метохије 22. марта 1963. Он је тада обавестио одборнике да су међу запосленим службеницима обласне администрације спроведени испити из познавања албанског језика. Српски и црногорски службеници који нису показали завидно знање послати су на додатне двомесечне курсеве албанског. Онима који су добро говорили албански плате су повећане, а

38 АЈ, 507, III/82, Материјал са проширене седнице Извршног комитета ЦК СКЈ, 2. 3. 1959, Извештај о националним мањинама у ФНРЈ; Миомир Гаталовић, *Косово и Метохија у државној политици Југославије 1958–1965*, 71–72.

39 Рајко Видачић, *О коренима сепаратизма и тероризма на Косову* (Београд: Службени гласник, 2000). 213.

40 Исто.

стимуланс за рад „на два језика” је уведен као стални механизам у државној администрацији на Косову и Метохији.⁴¹

Финансијски стимуланс за рад на двојезичној администрацији представљао је важан инструмент језичке политике Фадила Хоџе. Буџетски издаци за ову врсту стимуланса су се повећавали из године у годину. Осим тога, отварање мањинског питања од стране партије резултирало је тиме да су се обласне власти Косова и Метохије, републичке власти Србије и југословенско Савезно извршно веће ангажовали на финансијским дотацијама за издавачку делатност националних мањина.⁴²

Током педесетих година, у српскојезичним одељењима на Косову и Метохији уведен је изборни предмет албански језик. Похађање албанског брзо се омасовило међу српским ђацима у Покрајини. До почетка шездесетих година, преко 70% српских ученика је похађало овај предмет.⁴³ У извештају покрајинског комитета из 1965. године истакнута је информација да скоро сви српски ученици у средњим школама у покрајини похађају наставу албанског језика, што је оцењено као позитивна вест из сфере међунационалних односа.⁴⁴

Једна од значајних промена која се догодила у овом периоду било је успостављање високошколских установа и факултета на Косову и Метохији. Филозофски факултет у Приштини основан је 30. октобра 1960. године. У првој академској години редовне студије уписало је 97 студената (60 Албанаца, 32 Срба и петоро осталих). У почетку је имао шест смерова: албанологија, српско-хрватски језик и књижевност, математика, физика, хемија и биологија. Следеће 1961. у Приштини је основан Правно-економски факултет, а 1965. и Технички факултет. Формирање мреже факултета у Приштини убрзало је процес њеног претварања у албанску интелектуалну престоницу у Југославији, што је довело до даље

41 Хоџа је 1963. године предлагао да курсеви албанског за српске службенике постану „стални метод рада” покрајинске администрације; *Narodni odbor Autonomne kosovsko-metohijske oblasti 1962–1963* (Приштина: НО АКМО, 1963), 791–792.

42 Гаталовић, *Косово и Метохија у државној полицији Југославије*, 72.

43 Драгомир Бонџић, „Један документ о двојезичном школству на Косову и Метохији 1961. године”, *Архив* 9, бр. 1–2, (2008), 88–97.

44 *Izveštaj Pokrajinskog komiteta o radu SKS na Kosovu i Metohiji od Osme oblasne do Devete pokrajinske konferencije* (Приштина: Pokrajinski komitet Saveza komunista Srbije za Kosovo i Metohiju, 1965), 51.

експанзије албанскојезичне штампе, публицистике и научне литературе у покрајини.⁴⁵

Устав Југославије из 1963. године потврдио је право националних мањина да слушају наставу и похађају школе на свом матерњем језику, а право коришћења матерњег језика зајамчено је свим грађанима пред судовима.⁴⁶ Ово право је било потврђено и у Уставу Србије из исте године, где је наведено да се за „припаднике појединих народности обезбеђује право употребе матерњег језика у поступку код државних органа и организација које врше јавна овлашћења”. Предвиђено је и вођење администрације на језику народности, као и да се ова питања могу детаљније регулисати статутима аутономних покрајина, срезова и општина.⁴⁷

Статут Аутономне Покрајине⁴⁸ Косова и Метохије из 1963. посветио је много више пажње питању језика него претходни статут из 1953. Језичка равноправност и право на слободну употребу матерњег језика поновљени су у неколико различитих чланова статута. Поред општих уводних одредби о овом питању, чланом 43 статута покрајински органи су обавезани да своје прописе и опште акте објављују на албанском језику, чланом 44 да „обезбеђују услове за упознавање грађана албанске и турске народности са важнијим савезним и републичким прописима на њиховом матерњем језику и чланом 45 да обезбеђују грађанима албанске и турске националности право да се у правосудним и свим

45 Одређен број албанских научника и професора са високошколских и научних установа у Београду, Антон Чета, Идриз Ајети, Марк Краснићи и други, почетком шездесетих година прешао је у Приштину, где се су се запослили као професори на новоформираним факултетима. Основан је и нови албанскојезични часопис „*Vota e re*” намењен студентима приштинских факултета. – АЈ, 319-31, Остварени развој образовања и културе у САП Косово и основне пројекције развоја до 1975. године, Приштина 1970, 66.

46 *Ustav Socijalističke federativne republike Jugoslavije* (Beograd: Službeni list SFRJ, 1963).

47 АЈ, Социјалистички савез радног народа Југославије – ССРПЈ (142/II), ф. 267, Покрајински секретаријат за организацију и општу управу: Употреба шиптарског језика код органа, установа и радних организација.

48 Уставом Југославије из 1963. године, назив аутономне јединице је промењен из „Аутономна косовско-метохијска област“ у „Аутономна покрајина Косово и Метохија“. Следећа промена имена аутономије извршена је уставним променама 1968/1969, а нови назив је гласио „Социјалистичка Аутономна Покрајина Косово“.

другим поступцима пред покрајинским судовима и институцијама служе својим матерњим језиком”.⁴⁹

Током шездесетих година уочљива је стриктна примена двојезичности од стране покрајинских органа власти. Друштвени план Косова и Метохије за 1964. годину објављен је у једној двојезичној публикацији под називом *Друштвени план – Plani Shoqhor. Аутономне покрајине Косова и Метохије – I Krahines Autonome të Kosovës dhe Metohisë za – për 1964 idginu - vjet*. Први део публикације садржао је текст Друштвеног плана на српском, а други део публикације текст на албанском језику.⁵⁰

Материјали општинских скупштина такође су достављани одборницима на оба језика. Обимност материјала, кратки рокови за припреме седнице и непотпуно познавање албанског од стране преводиоца доводили су до правописних и граматичких грешака у преводу.⁵¹

Иако су Албанци остваривали право на употребу матерњег језика, вођење државне администрације на нижим нивоима и даље је претежно вршено на српском, што је било последица више фактора, попут недостатка преводилаца и дактилографа, трошкова оспособљавања службеника за рад на двојезичној администрацији и трошкова штампања посебних образаца на оба језика.⁵²

Ошварење језичкој иишања у покрајини након Брионској пленума 1966–1969

Смена Александра Ранковића и оптужбе на рачун Управе државне безбедности које су изнете на Брионском пленуму ЦК СКЈ 1966. године имале су далекосежне последице на Косову и Метохији. Покрајинско

49 *Сшаишуи Аутономне покрајине Косова и Метохије* (Приштина: Службени лист АП КиМ, 1963), 19–21.

50 *Друштвени план – Plani Shoqhor. Аутономне покрајине косова и Метохије – I Krahines Autonome të Kosovës e Metohisë za – për 1964 idginu – vjet* (Приштина: Рилиндја, 1964).

51 АЈ, 142 (II)-267, Покрајински секретаријат за организацију и општу управу: Употреба шиптарског језика код органа, установа и радних организација.

52 АЈ, 142 (II)-267, Покрајински секретаријат за организацију и општу управу: Употреба шиптарског језика код органа, установа и радних организација.

руководство је спремно дочекало новонасталу ситуацију и искористило је за јачање положаја Албанаца и аутономије покрајине.⁵³

Цела кампања се заснивала на тези да су Албанци у претходном периоду били „национално дискриминисани“, а као један од „доказа“ за ову тврдњу коришћено је и питање језика. У октобру 1966, неколико месеци пре доношења „Декларације о хрватском књижевном језику“, Извршно веће Косова и Метохије је усвојило закључке у вези са „равноправношћу језика“ и задужило покрајински секретаријат за организацију и општу управу да уради анализу о употреби албанског у државним установама.⁵⁴

Анализа покрајинског секретаријата показала је да Устав Југославије, Устав Србије, покрајински Статут и законски прописи афирмишу равноправност албанског и других мањинских језика, али да у пракси, на нижим нивоима администрације постоје сметње у свакодневној примени двојезичности, пре свега због недостатка преводаца, дактилографа, обучених кадрова и финансијских средстава за штампање двојезичних образаца.⁵⁵

Извршно веће покрајине је на седници 20. децембра 1966. усвојило овај материјал, и потом закључило да је потребно да се „преиспитају Устав, Статут и други прописи у делу који регулише питање права припадника народности да слободно употребљавају свој језик и развијају своју културу.“⁵⁶ Овакав закључак указује на намеру покрајинских власти да питања језика, које је већ било регулисано у савезном и републичком уставу, искористе као изговор за покретање процедуре уставних промена.

У наредном периоду, албански функционери су наставили да спомињу језичко питање као део „уставног проблема“. На „научно-политичком скупу“ о положају аутономних покрајина у Југославији одр-

53 Гаталовић, *Бурна времена: Косово и Метохија у државној полицији Југославије 1966–1969*, 44–73, 354, 355; Вукадиновић, *Аутономија Косова и Метохије у Србији (1945–1969)*, 511–544; Branko Petranović, Momčilo Zečević, *Agonija dve Jugoslavije* (Šabac: Zaslun, 1991), 302–309.

54 AJ, 142 (II)-267, Покрајински секретаријат за организацију и општу управу: Употреба шиптарског језика код органа, установа и радних организација.

55 Исто.

56 AJ, 142 (II)-267, Допис Покрајинског Извршног већа Покрајинском секретаријату за организацију и општу управу, 12. 1. 1967.

жаном 8–10. јуна 1967, Хајредин Хоџа, професор социологије и члан покрајинске статутарне комисије, поручио је да је неопходно да се „у нормативним актима заједнице још конкретније одреди равноправна употреба албанског у свим областима друштвеног живота”.⁵⁷

Фадиљ Хоџа је на седници Комисије Централног комитета Савеза комуниста Југославије за међунационалне односе 21. септембра 1967. изјавио да је „опште познато” да је Уставом из 1963. године дошло до „сужавања права и дужности аутономних покрајина”. Ову тврдњу је образложио тиме да је у том уставу „укинута одредба о равноправности албанског и српског језика”.⁵⁸

Одредбе Устава Југославије и Устава Србије из 1963. године, као и Статута АП Косова и Метохије из исте године, показују да је Хоџа изнео неистину. Устав из 1963. није укинуо одредбу о равноправности албанског и српског. Уместо тога, у уставним решењима из 1963. питању мањинских језичких права посвећено је више пажње него у претходним уставима и статутима из 1946, 1947, 1948. и 1953. године.

Извештај Извршног већа Косова и Метохије о примени двојезичности у Покрајини из 1966. године такође оповргава Хоџине тврдње.⁵⁹ Покрајински секретаријат за организацију и општу управу је у извештају закључио да је питање равноправности језика у Уставу из 1963. године „решено квалитетно и на новој основи”.⁶⁰

Поруке Фадиља Хоџе о статусу албанског језика представљале су и рефлексију језичког питања у Југославији, које је актуелизовано након објављивања „Декларације о називу и положају хрватског књижевног језика” 17. марта 1967. године.⁶¹ Фадиљ Хоџа је одлучио да искористи језичку дебату на више начина. Пре свега, он је користио тезу о „неравноправ-

57 *Autonomne pokrajine u Jugoslaviji*, 175.

58 АЈ, 507, XXIIА–К.3/1, Стенографске белешке са седница Комисије за међунационалне и међурепубличке 21. септембра 1967, 46.

59 О уставним одредбама везаним за права националних мањина видети: Katrin Bockh, „Ethnic Minorities in Socialist Yugoslavia 1945–1990: Compromises until the End“, in *Minorities in the Balkans*, ed. Dušan Bataković (Beograd: Balkanološki institut SANU, 2011), 210, 211.

60 АЈ, 142 (II)–267, Покрајински секретаријат за организацију и општу управу: Употреба шиптарског језика код органа, установа и радних организација, 1.

61 Селинић, *Србија и језички сукоб у Југославији 1967. године*, 96–140.

ности” албанског у постојећем уставу као повод за покретање процедуре уставних промена и додатног јачања постојеће постбрионске кампање засноване на тези о „репресији над Албанцима” у претходном периоду.

Хоџа је уједно хтео и да пружи подршку хрватским позицијама и тенденцијама које су водиле даљој дезинтеграцији југословенске језичке политике. Везе између косовскометохијског и хрватског комунистичког руководства постепено су се развијале од тренутка федерализације земље, а након Брионског пленума дошло је до њиховог наглог успона. У поверљивом извештају Министарства спољних послова Албаније о ситуацији у Југославији из фебруара 1967. наведено је да „хрватски лидери тајно раде на јачању савезништва са руководиоцима Косова и Босне који су против Срба”. Према овом документу, од косовских функционера су за везе са Хрватском били задужени Кољ Широка и Марк Краснићи, као Фадиљ Хоџа, који је одржавао редовне контакте с хрватским руководиоцима Владимиром Бакарићем и Миком Трипалом.⁶²

Извори указују да се питање језика користило од стране покрајинске власти и као средство за промену националне структуре запослених у покрајинским предузећима и државној бирократији. У извештају који је усвојило Извршно веће Косова и Метохије у децембру 1966. ове две теме на следећи начин су повезане:

„Код општинских органа углавном је остварено право употребе шиптарског и делимично турског језика. Међутим, потпуно и непосредније остваривање овог права условљено је националним саставом запослених радника. Адекватнија заступљеност радника албанске народности у органима управе, сразмерно структури становништва, створиће далеко повољније услове да употреба албанског језика у усменом општењу постане нормална и шира појава. Садашње стање запослених радника код општинских органа не одговара нашим захтевима, како по националном саставу, тако и по стручности.”⁶³

Покрајински секретаријат за организацију и општу управу је исти закључак изнео у анализи употребе језика у правосуђу, где је као глав-

62 AQSH, f. 14, APSTR, v. 1967, d. 267/2, Nga burimet tona inforhemi per Jugosllavine, 28. II 1967, n.a. 2.

63 AJ, 142-267, Употреба шиптарског језика код код органа, установа и радних организација, 5.

на сметња већој „равноправности” албанског језика, наведен недовољан број судија и тужилаца албанске националности.⁶⁴ Органи управе у неким општинама, попут Приштине, Косовске Митровице и Дечана, су као услов конкурса за запошљавање за сва радна места наводили „познавање оба службена језика на Косову и Метохији”, а ова пракса је ускоро проширена на целу покрајину.⁶⁵

Пошто су Албанци на Косову и Метохији боље познавали српски језик, него Срби албански, одредба о двојезичности као предуслову за запошљавања представљала је један од кључних механизма за истискивање Срба са радних места на Косову и Метохији током наредне две деценије.⁶⁶ Многа предузећа у покрајини су испостављала услов двојезичности и за добијање радног места која нису имала непосредне везе с употребом језика, попут радника у фабрици амортизера и лекара специјалиста. Још већа дискриминација вршена је у државним и културним установама, где је двојезичност испостављана као услов за сва или скоро сва радна места.⁶⁷

И документи из албанских архива указују на употребу језичког питања као средства за потискивање Срба из државних предузећа и установа. Почетком 1968. Министар спољних послова Албаније Нести Насе је обавестио партијски врх ове земље да косовске власти користе језичко питање као средство за промену националног састава државне администрације: „Недавно донета одлука, која ће ступити на снагу 1. јануара 1968, да албански језик на Косову има исти статус као и српски, има за циљ да позиције у администрацији и руководеће положаје у предузећима заузму албански кадрови, а да српски кадрови напусте Косово.”⁶⁸

Иза тезе о недовољној примени двојезичности, крила се и намера да се кроз званичан статус језика Албанци приближе статусу консти-

64 Исто, 11.

65 АЈ, 142 (II)-267, Покрајински секретаријат за организацију и општу управу: Употреба шиптарског језика код органа, установа и радних организација.

66 Петар Ристановић, „Српска интелектуална елита и косовско питање 1974–1989“ (Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2018), 81;

67 Мирко Чупић, *Насиље иза ѧаравана власѧи* (Приштина: Јединство, 1989), 270–272.

68 AQSH, 14/APSTR, v. 1968, Sektori i Jashtëm, d. 318.1, Informacion nga burimet tona jashte inforohemi, 3. 1. 1968, n.a. 1–2.

тутивног народа Србије и Југославије. Фадиљ Хоџа је захтевао да двојезична документација буде обавезна и у кореспонденцији институција покрајине са републичким и савезним органима власти.⁶⁹

Изједначавање статуса два језика схваћено је на начин да Срби на Косову и Метохији морају познавати албански у истој мери у којој Албанци знају српски. На састанку Комисије за промену Статута АП Косова и Метохије, Хоџа је затражио да положи албанског језика у просветном систему покрајине буде потпуно изједначен са српским. Он је инсистирао на томе да се албански језик уведе као обавезан предмет за неалбанске ученике у покрајини или да се укине обавезност учења српског за албанске ђаке.⁷⁰ У складу са овим порукама, у многим школама на Косову и Метохији је 1968. укинута редовна настава српског језика и књижевности у албанским одељењима.⁷¹ Албанци на Косову и Метохији су тиме постали једина национална мањина у Европи која није имала обавезу изучавања званичног језика државе у којој живи.

Политичка атмосфера у Југославији током шездесетих година ишла је у прилог захтевима албанских руководилаца. Питање „језичке равноправности” комунистички режим је третирао као питање од прворазредног значаја. Веће народа Савезне скупштине СФРЈ је у програм свог рада за 1968. уврстило „питање остваривања равноправности језика у раду савезних органа и одредбама савезних прописа”. У фебруару 1968. савезни органи власти су добили наређење да Већу народа доставе документацију о свим релевантним питањима у вези са употребом језика. Задатак је испостављен и Државном секретаријату за иностране послове, који је био у обавези да одговори на дванаест питања у вези са „применом уставних одредби о равноправној употреби језика народа Југославије у државним институцијама”.⁷²

Социјалистички савез радног народа Југославије је у току 1968. године одржао три седнице посвећене питању равноправности језика, за

69 AJ, 507, XXIIA–K.3/1, Стенографске белешке са седница Комисије за међународне и међурепубличке 21. септембра 1967.

70 Државни архив Србије (ДАС), БИА (III-120), ф. 3, Наставак седнице о статуту Покрајине, 16. 3. 1968.

71 Petrit Imami. *Srbi i Albanci kroz vekove. Tom II* (Beograd: Samizdat B92, 2017), 38.

72 ДАМСПРС, ПА–1968, Југославија, ф. 74, д. 1, Допис Већа народа Савезне Скупштине Државном секретаријату за иностране послове, 1. фебруар 1968.

које су прикупљени бројни материјали из републичких и покрајинских комисија. Говор лингвисте Павла Ивића на седници Секције за међунационалне односе ССРНЈ 25. јуна 1968. одсликава ондашњу политичку климу у земљи: „Сва пошта која из савезних установа иде у републику мора обавезно бити на одговарајућем језику. То значи, поред осталог, за Хрватску у одговарајућој варијанти нашег језика. Мислим да је ово најважнија тачка. Јер савезна администрација није ту због себе него због народа Југославије у целини, значи због република.”⁷³

С друге стране, учесник дискусије Хамдија Поздерац је напоменуо да у југословенским републикама живе различити народи и да се унутар истог језика користе његове различите варијанте и дијалекти, због чега би инсистирање на потпуном поштовању свачије језичке специфичности у званичној документацији водило ка паралисаности државне администрације.⁷⁴

Апсолутизација принципа „националне равноправности” постепено је водила обесмишљавању Југославије као државе, чији је смисао сведен на испуњавање партикуларних интереса њених република и покрајина. Заједнички језик, који је био један од интегративних фактора за настанак југословенске државе после Првог светског рата, пола века касније је постао предмет оспоравања, чиме је започета њена постепена дезинтеграција.

Кампања покренута у СКЈ после Брионског пленума у појединим случајевима добијала је изразито антијугословенски карактер, о чему сведочи наступ македонског руководиоца Крсте Црвенковског на седници Комисије Председништва СКЈ за развој друштвено-политичких заједница и међунационалне односе. Црвенковски је том приликом изразио протест због тога што је југословенска химна и даље била „Хеј Словени”, коју је сматрао заоставштином „интегралног југословенства”.⁷⁵

Поред дебате о језику, на седницама партијских органа пуно пажње је посвећено питању употребе застава народности. У извештају достављеном Министарству спољних послова Албаније из фебруара

73 AJ, 142-291, Секција за међунационалне односе, Седница одржана 24. јуна 1968.

74 AJ, 142-291, Секција за међунационалне односе, Седница одржана 24. јуна 1968.

75 AJ, 507, XXIIIС–К.1/2, Стенографске белешке са седнице Комисије Председништва СКЈ за развој друштвено-политичких заједница и међунационалне односе, 30. октобар 1969, стр. 44.

1967. наведено је да је група косовских кадрова почела од југословенске власти да тражи слободну употребу албанске националне заставе приликом манифестација.⁷⁶

Равноправност језика била је централна тема Петнаесте седнице Покрајинског комитета Савеза комуниста Србије за Косово и Метохију 13. јула 1968. године, на којој је поручено да је „идеја равноправности језика победила у идеологији Савеза комуниста”, а сви говорници су истакли потребу „потпуне“ језичке равноправности. Функционер Исмаил Бајра је на седници предложио да се за албанске ученике у покрајини укине обавеза похађања српскохрватског језика, како би се тиме остварила „потпуна равноправност” Албанаца и југословенских народа.⁷⁷

Покрајински комитет партије је на овој седници усвојио Закључке, у којима је поновио тврдње о „неравноправности” албанског језика и истакао потребу остваривања „потпуније равноправности” језика у свим школама у покрајини кроз увођење „принципа добровољности”.⁷⁸ Покрајински комитет Савеза комуниста Србије за Косово и Метохију је тиме практично затражио да се предмет Српско-хрватски језик и књижевност укине као обавезни школски предмет за албанске ученике и да, уместо тога, постане изборни предмет.

Покрајински функционери су наставили да захтевају и промене савезног и републичког устава у делу који се односио на употребу језика. Већа промена на овом пољу није могла да се деси, пошто су постојећи уставни већ прилично детаљно истицали равноправност језика. Ипак, Фадил Хоџа је 13. септембра 1968. на заједничкој седници Председништва и Извршног одбора ПК ССРН Косова и Метохије представио дванаест основних захтева покрајинске статутарне комисије у вези с уставним променама. Један од захтева био је и да се „у Уставу потпуније изрази основно начело о равноправности народа и народности и њиховог језика”.⁷⁹

76 AQSН, f. 14, APSTR, v. 1967, d. 267/2, Nga burimet tona inforhemi per Jugosllavine, 28. II 1967, n.a. 3.

77 Извештај са седнице налазила се на насловној страни приштинског „Јединства“ од 15. јула 1968. – „Идеја о равноправности језика победила у идеологији комуниста“, *Јединство*, 15. јул 1968, 1, 3.

78 Исто.

79 Уставне одредбе обезбедиће потпуну равноправност народа и народности“, *Јединство*, 16. септембар 1968, 1.

На крају, у амандману XIX на Устав Југославије који је усвојен у децембру 1968. године унете су следеће формулације:

„Ради остваривања равноправности народа и народности, законом и статутом друштвено-политичке заједнице и општим актима радних и других организација обезбеђује се примена равноправности језика и писама народа и народности на подручјима на којима живе поједине народности, и утврђују се начин и услови њихове примене. Припадници народности имају, у складу са уставом републике и са законом, право на употребу свог језика у остваривању својих права и дужности, као и у поступку пред државним органима и организацијама које врше јавна овлашћења.”⁸⁰

Формулације о језичкој једнакости, које су се већ налазиле у Уставу Србије из 1963. године, укључене су и у Устав Југославије, који је претходно иста права гарантовао уз мање детаљне и више опште формулације.

У амандманима на Устав Србије из 1969, који су усвојени 29. јануара 1969. године, уважен је нови политички захтев из Приштине у вези са језиком, који је ишао у правцу незваничне „конститутивности” Албанаца у Србији. Амандман VI на Устав Србије прописао је да се републички закони Србије „објављују на албанском и мађарском језику”.⁸¹ Иако је у уводу амандмана као његов циљ истакнуто „остваривање равноправности народа и народности”, њиме је заправо извршена подела националних мањина у Србији на две групе. Прву су чинили Албанци и Мађари, на чијем језику су морали да буду објављени републички закони. Другу групу су чиниле све остале националне мањине у Србији, које су практично биле сведене на националне мањине „другог реда”.

Фадиљ Хоџа је у мемоарима похвалио руководство Србије и председника републичке уставне комисије Драгослава Марковића због њихове „широкрудости” по питању излагања у сусрет албанским захтевима у вези са језиком.⁸² Пошто у суседној Македонији Албанци нису

80 АЈ, Савезна народна скупштина (160), к. 853, Законодавна и друга акта. Одлука о проглашењу уставних амандмана.

81 *Уставни амандмани са уставним законом за спровођење уставних амандмана V и VII* (Београд, 1969), 10.

82 Surroi, *Fadil Hoxha në vetën e parë*, 361.

добили иста језичка права, Хоџа је констатовао да су „Македонци били ускогруди у том погледу”.⁸³

Уставни закон САП Косова усвојен у фебруару 1969. године је делом поновио језичке одредбе претходног статута из 1963. године, али уз неколико промена. Док је 1963. године албански језик третиран као мањински језик, заједно с турским, сада је албански навођен као један од два званична језика у покрајини, док је турски задржан на „нижем” нивоу, као језик турске националне мањине. Осим тога, албански језик је у одредбама навођен на првом месту, испред српског, чиме се симболично исказивала његова доминација. Уставни закон је регулисао и питање статуса језика у покрајинском школском систему. У члану 63 је наведено: „албански, српскохрватски и турски језик равноправни су као наставни предмет и као нематерњи језици изучавају се на основу добровољног опредељења”.⁸⁴ Тиме је потврђен историјски преседан о непостојању обавезе националне мањине да кроз школски систем изучава језик државе у којој живи.

Интензивна политичка експлоатација идеје „језичке равноправности” настављена је у партији до усвајања „Закона о остваривању равноправности језика и писма у САП Косову” 28. децембра 1970. године. Закон је углавном поновио све одредбе о равноправности језика које су већ доношене у уставним актима и владиним уредбама током целе претходне деценије, укључујући и „факултативност” учења нематерњих језика.⁸⁵

Потези југословенских, српских и покрајинских комуниста у вези с језичком политиком резултирали су доминантном позицијом албанског језика у покрајини током седамдесетих година. Насупрот претходном периоду, када је српски био језик комуникације између различитих националних група, нова политика је у доброј мери преобликовала

83 Исто; Употреба језика је била само једна од области у којима су Албанци у Србији имали повлашћен положај у односу на своје сународнике у Македонији за време комунизма. – прим. И. В.

84 *Нацрт Уставног закона – њовеља народа и народности Косова* (Приштина, 1969), 31.

85 Миомир Гаталовић, „Југословенска државна политика на Косову и Метохији 1958 – 1974“ (Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2014), 508.

језичку праксу на Косову. Судски процеси у којима је једна од страна била српске националности неретко су вођени на албанском језику. Судска решења, позиви и обавештења, рачуни и други званични документи често су Србима достављани на албанском језику.⁸⁶ Осим тога, неки Албанци су одбијали да говоре на српском, чак и уколико су га знали. Случајеви одбијања службеника да прихвате обрасце који нису попуњени на албанском или одбијања лекара да саслушају пацијенте који су симптоме описивали на српском, представљали су одраз политичке атмосфере и додатни притисак на Србе у правцу исељавања из покрајине.⁸⁷

Паралелно с политичком борбом за статус језика, одвијао се процес усвајања стандардног књижевног језика Албаније међу Албанцима у Југославији. Као и друге промене из постбрионског периода, и ова је имала подршку Јосипа Броза и савезног партијског врха. У смерницама југословенског Секретаријата иностраних у послова од 14. фебруара 1967, препоручено је да, у склопу политике „отопљавања односа с Албанијом”, институције Аутономне Покрајине Косова и Метохије раде са представницима Албаније на заједничкој стандардизацији албанског језика.⁸⁸

Фадиљ Хоџа је о овој теми говорио на састанку Комисије за међунационалне односе у септембру 1967. године. Он је тада поручио да разлике између дијалекта Гега и Тоска „нису велике” и да је „сасвим јасно” да косовски Албанци не могу створити други језик, нити постати „Пијемонт”, који ће Албанији наметнути свој дијалект, него да ће постепено усвајати дијалект који се већ користио као званичан језик у Албанији.⁸⁹

Годину дана касније, 22. и 23. априла 1968. године, у Приштини је одржано „научно саветовање”, на којем је учествовало око 150 албанских интелектуалаца и професора из Југославије и Албаније. Под утица-

86 Ристановић, *Косовско питање (1974–1989)*, 80.

87 Исто, 85; Igor Vukadinović, „Migration of Serbs from Kosovo and Metohija during the Yugoslav Communist Regime 1958–1981: Scale and Causes”, *Istorija 20. veka* 44, no. 1 (2026), 207–230.

88 ДАМСПРС, ПА–1967, ф. 1, д. 2, Информација о станју односа између СФР Југославије и НР Албаније, 14. 2. 1967.

89 АЈ, 507, ХХПА–К.3/1, Стенографске белешке са седница Комисије за међунационалне и међурепубличке 21. септембра 1967, 46.

јем политичких кретања, одлучено је да језик Албанаца на Косову и Метохији не буде заснован на гегском дијалекту, традиционално коришћеном међу овом популацијом, већ на дијалекту Тоска, коришћеном у јужном делу Албаније, како би се изједначио са стандардним књижевним језиком Албаније.⁹⁰

Државне установе на Косову и Метохији су одмах приступиле спровођењу новог језичког стандарда, усклађеног с језиком Албаније. Тада је часопис „Глас омладине” *Zani i Rinis* променио назив у *Zëri i Rinis*. Усклађивање са књижевним стандардом Албаније повремено је изазивало негодовање код југословенских Албанаца, које је у јавности било строго потиснуто због националног сентимента и осећаја албанског јединства.⁹¹ Југословенски амбасадор у Либији Елхами Нимани (алб. Elhami Nimani) је 1971. године рекао професору из Тиране Кољу Попи да је увођење књижевног језика Албаније на Косову „само произвело забуну” међу становништвом, јер су људи имали недоумице око тога које речи да користе и која граматичка, фонетска и правописна правила да примењују.⁹²

Нова језичка политика потврђена је на конгресу о албанском правопису у Тирани 1972. године, када су лингвисти из Албаније и Југославије заједно усвојили резолуцију о правопису албанског језика.⁹³

Закључак

Теза која се могла пронаћи у радовима историчара Миранде Вickers и Јусуфа Буџовија о неравноправности, па чак и „забрани” коришћења албанског језика на Косову и Метохији у социјалистичкој Југо-

90 Igor Vukadinović, „Kulturno i ekonomsko povezivanje Albanije 1967–1971“, *Istorija 20. veka*, 39, br. 2 (2021), 380; Kamusella, „The Idea of a Kosovan Language in Yugoslavia’s Language Politics”, 227.

91 Marjola Rukaj, „Tosk e gheg, questioni di lingua“, *Balkanicaucaso*, 7. 1. 2008, datum pristupa 24. 6. 2026, https://www.balkanicaucaso.org/cp_article/tosk-e-gheg-questioni-di-lingua/?utm_source=chatgpt.com

92 AQSH, f. 511, v. 1971, d. 180, Mbi punën e grupit të pedagogëve të U.S.H.T pranë Universitetit të Prishtinës gjatë periodës 28. III – 17. IV 1971, n.a. 44.

93 Kostallari, Androkli, ed, *Drejtshkrimi i Gjuhes Shqipe* (Prishtinë: Instituti Albanologjik i Prishtinës, 1974), 10.

славији није утемељена у чињеницама из ове епохе. Историјски извори показују да су од краја Другог светског рата нове власти предузимале бројне мере како би афирмисале коришћење албанског и обезбедиле културни развој Албанаца у Југославији. Ове мере су додатно интензивирале крајем педесетих година, након отварања мањинског питања у Југославији. Извршно веће Косова и Метохије, на челу са председником овог тела Фадиљом Хоџом, тада је предузело низ мера са циљем веће употребе албанског језика у државној администрацији.

Након Брионског пленума, питање „равноправности језика” је постало једно од централних политичких питања у држави. Док се на савезном нивоу актуелизовало питање назива српско-хрватског и статуса словеначког и македонског језика, албански руководиоци на Косову и Метохији су користили питање албанског језика као средства за остваривање различитих политичких циљева.

Тврдња о „недовољном” регулисању равноправности албанског језика у претходним уставним актима, иако чињенично неутемељена, коришћена је као једно од оправдања за покретање процедуре промене уставног положаја Косова и Метохије. Осим тога, албански руководиоци су „недовољну заступљеност албанског” повезивали и са националном структуром запослених у јавној администрацији и правосудном систему. Кампања која је резултирала потискивањем Срба с радних места и повећаним запошљавањем Албанаца добрим делом се заснивала на увођењу двојезичности као предуслова за запошљавање у покрајинским установама и предузећима.

Коначно, покрајинска власт је инсистирањем на „потпуној равноправности” језика 1966–1969. године успела да се избори за решења која су уздизала Албанце на Косову и Метохији изнад статуса осталих националних мањина у Југославији и приближавала их положају конститутивног народа, а покрајину Косово и Метохију положају југословенских република. Прва таква одлука била је одредба Устава Србије да се сви закони које донесе Скупштина Србије објављују и на албанском. Друга одлука била је укидање српског као обавезног предмета за албанске ученике на Косову и Метохији, чиме је укинато уобичајено правило да припадници националних мањина у школама изучавају језике држава у којима живе као део обавезног школског програма.

Уједначавање језика коришћеног на Косову с књижевним стандардом Албаније заснованом на јужном дијалекту ове земље представљало је демонстрацију албанског националног јединства. Оно је истовремено било показатељ идентификације косовских Албанаца с Албанијом и опште политичке климе у покрајини током шездесетих година.

Резиме

Рад анализира положај и употребу албанског језика на Косову и Метохији у социјалистичкој Југославији од 1945. до 1969. године, са посебним освртом на политичке расправе које су се водиле након Брионског пленума 1966. године. Полазећи од тврдњи појединих историчара и публициста о наводној неравноправности или дискриминацији албанског језика у првим деценијама комунистичке власти, рад на основу архивске грађе, законских аката, партијских докумената и периодике преиспитује стварни карактер језичке политике комунистичког режима према Албанцима. Истраживање показује да су југословенске, српске и покрајинске власти већ од краја Другог светског рата систематски подстицале развој школства, штампе, културних установа и администрације на албанском језику, као и да је равноправност албанског била формално загарантована у уставним и законским актима. У периоду 1966–1969. питање „потпуне равноправности” језика је постало средство политичких захтева покрајинског руководства у правцу јачања аутономије Косова и Метохије и приближавања Албанаца статусу конститутивног народа. Рад закључује да се језичка политика у целом послератном периоду не може тумачити као политика дискриминације албанског језика, већ као процес његове постепене институционалне и политичке афирмације, који је до краја шездесетих година довео до његове доминантне позиције у покрајини.

Списак референци – Reference list

Архиви – Archives

- Arhiv Jugoslavije. Fond 142, Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije; Fond 160, Savezna narodna skupština; Fond 315, Komitet za škole i nauku pri Vladi FNRJ; Fond 319, Savezni savet za obrazovanje i kulturu; Fond 507, Savez komunista Jugoslavije, Fond 836, Kancelarija Maršala Jugoslavije.
- Arhiv Kosova. Fond Oblasni narodni odbor AKMO (Kuvendi i Kosovës).
- Državni arhiv Srbije. Fond Bezbednosno-informativne agencije.
- Državni arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije (DAMSPRS). Politička arhiva.
- Arkivi Qendror Shtetëror (AQSH). Ish-Komitete të Partisë, fondi 14/Arkivi i Partisë – Struktura, (14/APSTR).

Штампа – Newspapers

- *Jedinstvo* (1968) (Cyrillic)

Извори са интернета – Internet Sources

- Imami, Petrit. „Razvoj kulture, prosvete i nauke Albanaca u Jugoslaviji“, *Javniservis.net*, 16. 11. 2021. Datum pristupa 24. 6. 2026, <https://javniservis.net/sekcije/kultura/razvoj-kulture-prosvete-i-nauke-albanaca-u-jugoslaviji/>
- Rukaj, Marjola „Tosk e gheg, questioni di lingua“, *Balcanicaucaso*, 7. 1. 2008. Datum pristupa 24. 6. 2026, https://www.balcanicaucaso.org/cp_article/tosk-e-gheg-questioni-di-lingua/?utm_source=chatgpt.com

Литература – Secondary works

- Babić, Stjepan. „Bakarić i hrvatski književni jezik“, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*. 56, br. 3 (2009), 115–120.
- Blagojević, Borislav, ur, *Autonomne pokrajine u Jugoslaviji. društveno-politički i pravni aspekti: Referati i diskusija sa Simpozijuma održanog u Novom Sadu 8, 9. i 10. juna 1967*. Beograd: Institut za uporedno pravo, 1967.
- Bojković, Dušan. „Albanska manjina i prosvetna politika jugoslovenske države na Kosovu i Metohiji 1945“. U *Između slobode i teskobe: nacionalne manjine u Jugoslaviji*, ur. Božica Slavković, Milana Živanović i Davor Stipić, 297–342. Beograd: INIS, 2023. (Cyrillic) DOI: <https://doi.org/10.31212/manjine.2023.25.boj.297-342>
- Bojković, Dušan. *Albansko pitanje i stvaranje socijalističke Jugoslavije 1945*. Beograd: Fondacija Aleksandar Nevski, IP Princip, 2022. (Cyrillic)

- Bojković, Dušan. „Jedan nepoznat dokument Komunističke partije Jugoslavije o nacionalnom pitanju u Makedoniji, Crnoj Gori i na Kosovu”, *Istorija 20. veka* 34, br. 1 (2016), 179–197.
- Boeckh, Katrin. „Ethnic Minorities in Socialist Yugoslavia 1945–1990: Compromises until the End”. In *Minorities in the Balkans*, ed. Dušan Bataković, 205–220. Belgrade: Institute for Balkan Studies, 2011.
- Bondžić, Dragomir. „Jedan dokument o dvojezičnom školstvu na Kosovu i Metohiji 1961. godine”, *Arhiv* 9, 1-2, (2008), 88–97. (Cyrillic)
- Bondžić, Dragomir. „Učitelji u multietničkim sredinama: primer Kosova i Metohije 1945–1950”. U *Obrazovanje i uloga učitelja u srpskom društvu kroz istoriju (XVIII–XX vek)*. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog stručnog skupa održanog 15. novembra 2008. u Somboru, ur. Mira Lončarević, 21–30. Sombor: Pedagoški fakultet, 2009. (Cyrillic)
- Buxhofi, Jusuf. *Kosova. Volume 3: From Occupation to International Protectorate*. Houston: Jalifat Publishing, 2017.
- Čupić, Mirko. *Nasilje iza paravana vlasti*. Priština: Jedinstvo, 1989. (Cyrillic)
- *Društveni plan – Plani Shoghor. Autonomne pokrajine Kosova i Metohije – I Krahinës Autonome të Kosovës e Metohisë za – pçr 1964 godinu – vjet*. Priština: Rilindja, 1964.
- „Fjala e redaksis”. *Përparimi – reviste kulturore*, 1-2 (1955), 3–4.
- Gatalović, Miomir. *Burna vremena: Kosovo i Metohija u državnoj politici Jugoslavije 1966–1969*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2018. (Cyrillic)
- Gatalović, Miomir. „Jugoslovenska državna politika na Kosovu i Metohiji 1958–1974”. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2014. (Cyrillic)
- Gatalović, Miomir. *Kosovo i Metohija u državnoj politici Jugoslavije 1958–1965*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2016. (Cyrillic)
- Hodža, Enver. *Titoisti*. Tirana: 8 Nentori, 1982.
- Imami, Petrit. *Srbi i Albanci kroz vekove. Tom II*. Beograd: Samizdat B92, 2017.
- Islami, Hivzi. „Nepismenost u današnjem kosovskom selu”. *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, br. 77–78 (1982), 219–232.
- *Izveštaj Pokrajinskog komiteta o radu SKS na Kosovu i Metohiji od Osme oblasne do Devete pokrajinske konferencije*. Priština: Pokrajinski komitet Saveza komunista Srbije za Kosovo i Metohiju, 1965.
- Janjetović, Zoran. „(Ne)dоследni (inter)nacionalizam: Komunistička partija Jugoslavije i nacionalne manjine 1941–1948”. U *Između slobode i teskobe: Nacionalne manjine u Jugoslaviji*, ur. Božica Slavković, Milana Živanović i Davor Stipić,

- 205–296. Beograd: INIS, 2023. (Cyrillic) DOI: <https://doi.org/10.31212/manjine.2023.25.jan.205>
- Janjetović, Zoran. *Konfrontacija i integracija. Nacionalne manjine u Srbiji 1944–1964*. Beograd: INIS, 2022.
 - Kostallari, Androkli, ed. *Drejtshkrimi i Gjuhes Shqipe*. Prishtinë: Instituti Albano-logjik i Prishtinës, 1974.
 - Rexhep Ismajli, Rexhep, ed. *Leksiku i përveçëm i Revistës "Perparimi" 1955–1968*. Priština: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2018.
 - Malcolm, Noel. *Kosovo: A Short History*. New York: New York University Press, 1998.
 - Nejman, Aleksandar. „Dvadeset pet godina časopisa „Jeta e re“. *Kultura – časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, br. 27 (1974), 208–210.
 - Pejić, Ranko. „Školstvo u Jugoslaviji 1918–1985“. U *Jugoslovenska država 1918–1998*, ur. Đorđe Piljević, 585–593. Beograd: Institut za savremenu istoriju, Institut za noviju istoriju Srbije, Vojnoistorijski institut, Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 1999. (Cyrillic)
 - Petranović, Branko i Zečević, Momčilo. *Agonija dve Jugoslavije*. Šabac: Zaslون, 1991.
 - *Propozimi i planit shoqneuer te Krahines Autonome te Kosove-Metohis per vjetin 1955*. Priština: M. Popović, 1955.
 - Ristanović, Petar. *Kosovsko pitanje (1974–1989)*. Novi Sad: Prometej, 2019. (Cyrillic)
 - Ristanović, Petar. „Srpska intelektualna elita i kosovsko pitanje 1974–1989“. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2018. (Cyrillic)
 - Selinić, Slobodan. *Srbija i jezički sukob u Jugoslaviji 1967. godine*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2017. (Cyrillic)
 - Slavković Mirić, Božica. „A Glance into the Everyday Life of the Albanian National Minority in Kosovo and Metohija, 1929–1941“. In *Lost in the Kaleidoscope: National Minorities in Yugoslavia*, eds. Božica Slavković Mirić, Enes Omerović, 361–400. Beograd: INIS, 2024. DOI: <https://doi.org/10.31212/minorities.2024.28.sla.361-400>
 - Slavković Mirić, Božica. „Školovanje albanske nacionalne manjine na Kosovu i Metohiji“. U *Između slobode i teskobe: Nacionalne manjine u Jugoslaviji*, ur. Božica Slavković Mirić, Milana Živanović, Davor Stipić. 157–204, Beograd: INIS, 2024. (Cyrillic) DOI: <https://doi.org/10.31212/manjine.2023.25.sla.157-204>
 - *Statut Autonomne kosovsko-metohijske oblasti*. Priština: M. Popović, 1956. (Cyrillic)
 - *Statut Autonomne kosovsko-metohijske oblasti u Narodnoj Republici Srbiji*. Priština: Progres, 1949. (Cyrillic)

- *Statut Autonomne pokrajine Kosova i Metohije*. Priština: Službeni list AP KiM, 1963. (Cyrillic)
- Stojković, Ljubiša i Martić, Miloš. *Nacionalne manjine u Jugoslaviji*. Beograd: Rad, 1953.
- Surroi, Veton. *Fadil Hoxha në veten e parë: me shënime dhe parathënie të Veton Surroit*. Pristina: Koha, 2010.
- Tadić, Veljo. „Education and Cultural Transformation of Kosovo”, *Kosovo, Past and Present*, ed. Gordana Filipović, 197–208. Belgrade: Review of International Affairs, 1989.
- *Ustav Socijalističke federativne republike Jugoslavije*. Beograd: Službeni list SFRJ, 1963.
- *Ustav Federativne narodne republike Jugoslavije*. Beograd: Službeni list FNRJ, 1946. (Cyrillic)
- *Ustav Federativne narodne republike Jugoslavije. Ustavni zakon od 13-I-1953 sa svim izmenama i dopunama – Ustav od 13- I-1946 (delovi koji nisu ukinuti) – Ustavna načela o sudovima*. Beograd: Službeni list FNRJ, 1958. (Cyrillic)
- Vickers, Miranda. *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*. New York: Columbia University Press, 1998.
- Vidačić Rajko. *O korenima separatizma i terorizma na Kosovu*. Beograd: Službeni glasnik, 2000. (Cyrillic)
- Vukadinović, Igor. *Autonomija Kosova i Metohije u Srbiji (1945–1969)*. Beograd: Balkanološki institut SANU, 2021. (Cyrillic)
- Vukadinović, Igor. „Kulturno i ekonomsko povezivanje Albanije 1967–1971”. *Istorija 20. veka* 39, br. 2 (2021), 375–396. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2021.2.vuk.375-396>
- Vukadinović, Igor. „Migration of Serbs from Kosovo and Metohija during the Yugoslav Communist Regime 1958–1981: Scale and Causes”. *Istorija 20. veka* 44, br. 1 (2026), 207–230. DOI: <https://doi.org/10.29362/ist20veka.2026.1.vuk.207-230>
- Vukadinović, Igor. „Prosvetna politika Kraljevine Albanije na Kosovu i Metohiji tokom Drugog svetskog rata”. *Tokovi istorije* 29, br. 1. (2021), 109–132. (Cyrillic) DOI: <https://doi.org/10.31212/tokovi.2021.1.vuk.109-132>
- Igor Vukadinović, „The question of national identity and the immigration of Kosovo Muslims to Turkey during the Yugoslav communist regime”. *Politics, Religion & Ideology* 24, 2 (2023), 224–241. DOI: <https://doi.org/10.1080/21567689.2023.2209725>

SUMMARY

Igor Vukadinović

The Question of the Status and Use of the Albanian Language in Kosovo and Metohija under Communist Rule, 1945–1968

ABSTRACT: This paper analyzes the political and social status of the Albanian language in Kosovo and Metohija during the first half of communist rule in Yugoslavia. The research is based on documents from the Archives of Yugoslavia, the Central State Archive of Albania, the Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs of Serbia, as well as other relevant sources. It demonstrates that, contrary to claims of the “inequality” of the Albanian language advanced in some studies, Albanian during this period enjoyed constitutional and legal equality with Serbo-Croatian in Kosovo and Metohija, while the authorities actively sought to expand its use. After the Brioni Plenum in 1966, the issue of the status of the Albanian language in the province was used as an instrument of political pressure by Albanian communists seeking to further strengthen their position within the Yugoslav state.

KEYWORDS: Yugoslavia, Kosovo and Metohija, Albanian language, language policy, national equality, Fadil Hoxha.

This article examines the political and social status of the Albanian language in Yugoslavia during the first half of the communist period. The research is based on documents from the Archives of Yugoslavia, the Albanian Archives in Tirana, as well as other relevant sources. It shows that, contrary to claims of linguistic inequality put forward in some studies, Albanian enjoyed full constitutional and legal parity with Serbo-Croatian in Kosovo and Metohija during the period under examination. The raising of the issue of the Albanian language's status in the province in the late 1960s primarily served the purposes of a national and political campaign launched after the Brioni Plenum of 1966. At that time, the Albanian leadership in the province used the language issue to pursue several different objectives. The issue of the “equality” of languages was employed as a pretext for constitutional changes and for strengthening the position of Kosovo's autonomy. In addition, it was also used as a justification for altering the national composition of employees within the judicial system and the state bureaucracy in Kosovo.